

Mussert als miljonair

Over Anton Mussert weten we niet zo heel veel. Het beeld dat we van hem kennen is dat van een onhandige, vaak potsierlijk genoemde man, die de Leider speelde, wat naïef was, en door de Duitsers met de nek werd aangekeken. Voor een NSB'er viel hij mee, er waren ergere. Maar waar is dit milde beeld op gebaseerd? Toch zeker niet op zijn financiële handel en wandel tijdens de bezetting? Vrijwel miljonair was hij toen in Nederland schaarste troef was. Het meeste was crimineel verkregen.

Anton Adriaan Mussert was een welgesteld man. Dat was bekend. Tijdens zijn proces, dat helaas nauwelijks over geld ging, zei hij dat ook.¹ Maar nieuws is de manier waarop hij zijn vermogen verwierf, alhoewel daar wel geruchten over de ronde deden.² Na de oorlog moesten twee van zijn drie drukkerijen aan de rechtmatige eigenaren worden teruggeven; joodse eigenaren vroegen en kregen hun huis en een antiek servies terug, en een huis aan de Utrechtse Maliebaan bleek onder pressie aan Mussert verkocht. Toen Mussert een jaar en twee dagen na de bevrijding werd geëxecuteerd, had de fiscus nog tonnen van hem tegoed.³

Hoe past dit in het beeld van Mussert zoals wij dat kennen uit bijvoorbeeld het werk van Dr. L. de Jong - een beeld dat door de geschiedschrijvers Jan Meyers, R. Havenaar en Gerard Groeneveld in grote lijnen is overgenomen. Dr. L. de Jong kenschetste de Leider van de NSB als een man met iets kinderlijks en onvolgroeids, de hypernette dwangneuroticus, die van zijn ondergeschikten eiste dat hun bureau opgeruimd was. Een dergelijk eis vinden wij nu vreemd, maar ze was vroeger in de ambtelijke sfeer niet ongewoon;

chefs inspecteerden vroeger s'avonds niet alleen de bureaus, maar ook de kasten. De Jong noemt verder Mussert onzeker van zichzelf, in het begin ook een jeugdige dromer met weinig zelfkennis, een man met weinig mensenkennis, weinig leiderscapaciteiten, niet standvastig, niet echt gedreven door, of overtuigd van zijn beginselen, zonder natuurlijk gezag, parmantig in zijn NSB-uniform dat om zijn wat gezette lijf spande, wat opgeschroefd, niet geslepen, naïef, onhandig, vluchtend in een gedroomde werkelijkheid. Verder noemt hij hem sober, degelijk, met zin voor orde en regel en burgerfatsoen, afkerig van schandalen in de pers, geen sadist en geen fanaticus, en a-muzisch. 'In veel van zijn eigenschappen, in al zijn beperktheden, en in zijn betrekkelijke gematigdheid' was hij 'een typisch Nederlandsche kleinburger', besluit De Jong.⁴ Waaraan Jan Meyers, die in zijn biografie van Mussert sterk leunt op De Jong, toevoegt dat de Leider geen fascist was, maar 'in de geest altijd een conservatieve liberaal is gebleven.' Ook volgens Havenaar wilde Mussert zijn beweging nooit als 'fascistisch' bestempeld zien. En dat ondanks het feit dat in de zelfpresentatie van Mussert en van de NSB men zich voortdurend fascistisch en nationaal-socialistisch noemt. Vanaf het allereerste propagandafilmpje van de NSB tot en met iedere aflevering van het weekblad *Volk en Vaderland* noemen Leider en medewerkers zich fascist en nationaal-socialist, twee termen die Mussert nogal eens door elkaar gebruikt. In Musserts openingsartikel van het NSB-weekblad *Volk en Vaderland* (7.1.1933) meent hij dat 'de wereldbeschouwing van het fascisme en het nationaal-socialisme welke wij alleen gemeen hebben, welke ons bindt om gezamenlijk te werken, geleidelijk aan vaster vorm dient aan te nemen.' En hij gaat even later dan door op 'de kracht, welke van den gezonden fascistische gedachtegang uitgaat.'⁵

Gerard Groeneveld, die Musserts nagelaten geschriften opnieuw uitgaf, meent dat Havenaar nog te veel vasthield aan het verradersstigma dat de NSB sinds de meidagen 1940 met zich meedroeg. Hij is nog milder dan Havenaar, en voelt zich meer thuis bij Meyers die - naar zijn idee - in een 'voortreffelijk portret'

Mussert schilderde als een ‘eigenzinnige maar feilbare man die Nederland veilig door de bezettingsjaren hoopte te loodsen.’

Groenevelds publicatie heeft tot enige discussie geleid tussen prof. dr. H.W. van der Dunk, prof. P. Romijn en drs. D. Barnouw, met een toegift van prof. Dr .Ivo Schöffner. Van der Dunk, zich baserend op de nagelaten geschriften en kennelijk ingenomen met Groenevelds conclusie meende dat Mussert geen landverrader was en dat het gerechtelijk vonnis dus onjuist was. Hij vond dat Mussert gerehabiliteerd moest worden en gezien voor wat hij was: een ‘doorgeschoten padvinder en puberale romanticus.’ Zijn opponenten Barnouw en Romijn bestreden dat en maakten een onderscheid tussen militair landverraad (waaraan Mussert zich niet schuldig had gemaakt) en politiek landverraad. Schöffner verzette zich tegen Van der Dunks idee Mussert te rehabiliteren.

Het was alles bij elkaar voldoende aanleiding te onderzoeken wat in de archieven toch aanleiding geeft Musserts beeld bij voortduring in tinten van rozenkleur en schone schijn bij te schilderen, want naarmate de tijd verstrijkt lijkt Mussert meer en meer de onschuld zelve. Een aantal van die archieven bleken door Musserts biografen heel oppervlakkig bekeken; andere ware nooit geopend. Een eerste archiefonderzoek naar Mussert in 1920-1934, zijn jaren bij de Provinciale Waterstaat, leverde al een en ander op - zie

Geschiedenismagazine nr. 4, 2008, waarin een publieksversie van een artikel over Mussert tussen zijn 26ste en 40ste jaar werd gepubliceerd. Het definitieve artikel, met de annotatie, verscheen in het Jaarboek Oud-Utrecht 2008.

Het eerste onderzoek maakte duidelijk dat Mussert, die een goed PR - man was, zelf de bron was van veel positie berichtgeving over zijn persoon als praktiserend ingenieur en als auteur. Maar in werkelijkheid was Mussert niet die zo creatieve waterstaatsingenieur die hij van zichzelf maakte. Hij werkte bij de Provincie Utrecht onder zijn kunnen, want hij wás getalenteerd. Hij deed er niet meer dan ieder goed provinciaal waterstaatsingenieur deed, want meer was er niet te doen, en hij jekte veel over (vermeende) prestaties. Omdat historici

denken dat ze niet in staat zijn het blad *De Ingenieur* en aanverwante periodieken waarin Mussert schreef én van repliek werd gediend, te lezen, kwam hij goed weg met zijn jokkerij. Bovendien had hij zelf in 1944 het boek *Mussert als Ingenieur*, geschreven door zijn bewonderaar, J. Homan van der Heide, uitgegeven. In dat boek werd hij flink opgehemeld. En het werd trouw overgeschreven.

Verder toonde de archiefstudie aan hoe vroeg de ingenieur-ambtenaar en activist Mussert gewiekst en zonder scrupules zeer conflictueus optrad, over bazen en collegae heenliep, in de regel met succes. Door zijn lobbywerk, koelbloedigheid en vasthoudendheid bereikte wat hij wilde bereiken; het ontslag van zijn baas, het innemen van diens positie, een déconfiture van de Commissaris der Koningin, die hem een egocentrische man vond ('zoekt zich zelve'), de val van Van Karnebeek (het Verdrag van België) en tenslotte de oprichting van NSB en de *Nenasu* - de Nederlandsche Nationaal-Socialistische Uitgeverij die zijn grote bron van inkomsten zou worden.⁶

Het daarop volgende archiefonderzoek naar de *Nenasu* – waarvan hieronder het verslag volgt - leverde meer op dan verwacht: Mussert profiteerde niet alleen van de bescherming van de bezetter bij zijn zeer bedenkelijke activiteiten als uitgever en drukker, hij bleek ook verwickeld in de aankoop van geroofd joods bezit, in de malafide aankoop van een huis, en in het verbergen van geld en goederen voor Rie, de fiscus, toekomstige plundersers of alle drie tegelijk. Mussert, naar historici zeggen, zo gematigd in alles, en de man die het vaderland veilig door de bezettingsjaren wilde loodsen, wie was hij eigenlijk? Een ontzuisterende blik op de cijfers, en naar wat er achter schuilging.

'Geen spoor van administratie.'

We beginnen het verhaal in mei 1945. Mussert is gearresteerd. Hij wordt verhoord, en krijgt na verloop van tijd ook de beheerder van zijn vermogen aangewezen door Justitie, mr. B.R.Wesseling, op bezoek.

Mussert zal tijdens zijn proces, dat jammer genoeg nauwelijks over geld gaat, spraakzaam genoeg blijken en zijn ideologie en beweegredenen met graagte uiteenzetten. Maar over zijn geldzaken is hij tegen Wesseling en anderen kortaf en geprikkeld. Wesseling vindt dan ook ‘geen spoor van administratie’ en ‘ir. Mussert heeft mij daaromtrent ook geen inlichtingen kunnen of willen verschaffen. Volgens zijn zeggen was er geen administratie en was er geen vermogen.’⁷ Maar anderen spreken wel, en zo hebben, als Wesseling zijn intree doet, enkele NSB-ers al verklapt dat in de tuin aan de Amersfoortseweg 36 in Naarden een brandkast van Mussert begraven is. De mannen van de Centrale Opsporingsdienst gaan graven en jawel, daar is hij! De brandkast gaat open: er zit fl. 20.000 contant in, plus pakketten aandelen van de drukkerij v/h L. van Nifterik Hzoon en van het Utrechtsch Provinciaal en Stedelijk Dagblad (waarde te samen vier en een halve ton). Verder zijn er aandelen van onder meer de Koninklijke Nederlandsche Petroleum Maatschappij, de Koninklijke Nederlandsche Zoutindustrie, de Gist- en Spiritusfabriek in Delft, een bank, vijf scheepswerven, de aardappelmeelfabriek Scholtens, de Gruyter en Zoon, en de Southern Railway. De brandkast bevat ook vier stukjes goud van ieder één ons, wat buitenlands geld, een gouden vulpotlood, het boek ‘Mussert als ingenieur’ met een opdracht aan ‘Maria, 9 mei 1944’ en ‘eenige zeer interessante brieven, betrekking hebbende op het intieme particuliere leven van Mussert.’⁸

Wat in de brandkast zit, is slechts een deel van het bezit van het echtpaar Mussert. Over het geheel van dat bezit straks meer. Nu eerst de tuin in Naarden, waarmee we direct in het intieme leven van Mussert stappen.

Huis en tuin waarin de brandkast werd gevonden, waren van Helena Mijnlieff-Verburg (1889-1951). Helena was een nicht van zowel Ad Mussert als van diens vrouw Rie Mussert-Witlam; Ad en Rie waren dus familie; Musserts vrouw was de zuster van zijn moeder, Rika Mussert, geboren Witlam. Helena's grootmoeder heette ook Witlam.

Ad Mussert trouwde met Rie toen hij nog student was. Zijn vrouw was achttien jaar ouder dan hij. Kort voor de doodstraf aan hem werd voltrokken, schreef hij over Rie: 'Ze houdt zich kranig en dapper en verdient dat velen zich om haar bekommeren. Ze heeft met mij en door mij veel moois en goeds beleefd, maar ook veel narigheid gehad. Maar vervelend, eentonig was het nooit.'⁹ Het nam niet weg dat Ad Mussert verliefd werd op een ander.

Met Helena zelf was Ad Mussert allang voor de bezetting zeer bevriend; als hij in Den Haag was voor zaken, logeerde hij graag bij haar in haar huis aan het Kapelplein 16.¹⁰ Helena was redelijk vermogend; ze was de weduwe van Jan Willem Mijnlieff, de directeur van de NV Tegelfabriek Holland, en was omstreeks 1950 goed voor zo'n fl. 90.000 zuiver vermogen.

Op 12 november 1942 kocht Helena een huis in Naarden. Op zich was dat begrijpelijk: bij een geallieerde invasie die verwacht werd van overzee te komen, lag haar huis aan het Westbroekpark, nabij Scheveningen, niet gunstig. Het lag zelfs in de zone waarvan in oktober 1942 bekend werd dat de bewoners eventueel zouden moeten evacueren.¹¹

Maar vreemd was wel dat Mussert aan Helena's nieuwe huis in Naarden meebetaalde; het was veel duurder dan haar oude huis (na de oorlog geschat op fl.20.000 tegen fl. 65.000 voor het huis in Naarden) en kostte ruim fl. 67.810. Ze hield overigens het Haagse huis aan. Mussert leende haar voor het Naardense huis bij de aankoop f 40.000 en zij kocht die lening bijna in zijn geheel weer af met een diamanten collier dat hij bij haar liet en die na de oorlog maar fl. 5000 waard bleek. Mussert deed haar dus een verkapte gift. Kort voor de Duitse

capitulatie betaalde hij zelfs Helena's hypotheek van fl. 30.000 af. Waarom deed hij dat?

Helena was de moeder van Maria, in de wandeling Marietje, ook wel Miep genoemd. Helena en Marietje waren NSB-lid. Mussert was dol verliefd op nicht Marietje die van 1923 was en in 1942 dus negentien jaar oud. Hij wandelde vaak met haar en beide kwamen dan met een blos op de wangen uit de bosjes waar ze geminnekoosd hadden. Marietje woonde nog bij moeder Helena thuis, eerst in Den Haag en daarna in Naarden, dicht bij Utrecht, Musserts woonplaats.¹² Helena, 'overtuigd van de voortreffelykheid en onfeilbaarheid' van neef Mussert bood geen weerstand - zoals een verstandige moeder gedaan zou hebben - toen hij het jeugdige Marietje het hof maakte.¹³ Tot haar verontschuldiging moet gezegd worden dat neef Mussert het echt meende: hij sprak over echtscheiding, maar ook over de kanker waar Rie aan zou lijden; hij wilde haar dood afwachten om dan met Marietje te trouwen.¹⁴

Acht dagen nadat de koop van Helena's huis in Naarden, kocht Mussert zelf een huis vlakbij het Kapelplein, aan de Kapelweg 19. Dat deed hij samen met dr. Hendrik van Upwich, lid van de NSB en een zeer omstreden orthopeed en natuurgeneeskundige die als remedie tegen platvoeten het eten van rauwkost aanbeval. Van der Upwich had Mussert behandeld.¹⁵ De heren betaalden tegen de fl. 39.000 voor Kapelweg 19; de waarde van de huizen in de buurt van het Westbroekpark was natuurlijk gekelderd sinds de wijk tot gevarenzone was uitgeroepen.

Kapelweg 19 was het eigendom geweest van Hartog en Grietje Frank-Mogendorff. Het echtpaar Frank was joods en daarom gold het huis als vijandelijk vermogen; het was geconfisqueerd door de bezetter en viel onder de *Niederländische Grundstückverwaltung*.

Waarom kochten Mussert en Van Upwich dat huis? Van Upwich omdat hij er wilde wonen, maar de evacuatieplannen gooiden roet in het eten. Al snel deed hij zijn aandeel aan Mussert over. En Ad Mussert? Als hij voor een prikje een

huis uit joods bezit wilde kopen, kon hij op zeer veel plaatsen terecht. Hij hoefde de door partijgenoten geleide Anbo (Algemeen Nederlandsch Beheer van Onroerende Goederen), de verkoop- en verhuurmaatschappij van de *Grundstückverwaltung*, maar te bellen en het kwam in orde. Die deed mooie huizen voor weinig geld van de hand. De Anbo beheerde overal huizen van joden, ook in Utrecht of Zeist. Dus waarom kocht Mussert daar niet?

Kapelweg 19 was vlakbij Helena's oude huis aan het Kapelplein.¹⁶ Droomde Ad Mussert van de dag dat hij als Leider van Nederland naar Den Haag zou gaan en met zijn bruid het huis aan Kapelweg 19 zou betrekken, vlakbij haar moeder die de jonge vrouw dan zou kunnen steunen? Het is denkbaar. Maar voorlopig kon Mussert beter domicilie in Utrecht houden. Hoewel hij graag in Den Haag zou zetelen als minister-president, was hem tijdens de voorbereidingen op een gesprek met Hitler op 10 december 1942 duidelijk geworden dat dat voorlopig uitgesloten was.¹⁷ Het gesprek met Hitler leverde hem overigens wel de titel Leider van het Nederlandse Volk op. Bij die positie hoorde een Secretarie van Staat in de residentie, en een Kabinet van de Leider waartoe de villa op nummer 1, Plein 1813 in Den Haag met een grote inboedel van Mussert persoonlijk werd ingericht.¹⁸ Om als staatsman na de oorlog goed voor de dag te komen - aangenomen dat dat zijn motief was - kocht Mussert ondertussen (ook) uit joods bezit waardevolle voorwerpen waarmee hij ter zijner tijd zou kunnen pronken. Daarvan stalde hij een en ander bij Helena.

Zeven kisten kostbaar porselein en de familie May.

Helena en Marietje woonden nog geen twee jaar in Naarden, of het was september 1944 en Dolle Dinsdag. Net als vele andere NSB-ers waren ze bang dat de geallieerden zouden komen. Hun huis met de boedel lieten ze achter.

Neef Mussert, zorgzaam voor zichzelf en voor hen, laadde op 13 september in Naarden hun kostbaarheden in en bracht ze naar Museum Boymans in Rotterdam dat voor vele burgers tegen een vergoeding kostbare spullen bewaarde. Tot de waardevolle stukken die uit het huis in Naarden kwamen, hoorden een ets van Marius Bauer, twee werken van P.J.C. Gabriël en een lakpaneel van Gidding. Een koperen kroon uit de 17^e eeuw, een groot tapijt, een zeestuk uit de 17^e eeuw, enkele stilleven, twee delen Blaauw, in perkament, en twee oude stoelen - houdt die even in gedachten! - van omstreeks 1700 met groene bekleeding hoorden er ook bij. Vier tot zes van de ingeleverde schilderijen waren niet van Helena, maar van mevrouw Pen-Raab die ze in bruikleen had gegeven ter opluistering van NSB - kantoren. Wellicht dat Mussert ze aan het einde van de bezetting in veiligheid heeft willen brengen, misschien ook voegde hij ze al veel eerder bij Helena's boedel, in ieder geval werden ze bij Boymans te boekgesteld op Helena's naam.

Naast dit alles was er een immens blauw en roze Perzisch tapijt van 7.75 m. bij 4.50 m. waarvan, volgens Helena, Mussert de eigenaar was. Hij bracht het, weer onder haar naam, naar de Rijksbewaarplaats te Paasloo. Het was vermoedelijk gekocht uit de nalatenschap van Anton Krölller, de man van het Krölller-Müller Museum. Het bracht na de oorlog bijna fl.5.100 op. Het bleef niet bij dit tapijt.¹⁹

Na de bezetting werden in Helena's bankkluis bij de bank Vlaer & Kol zeven kisten porselein aangetroffen. Ze waren niet van haar, zei Helena weer; ze behoorden aan Mussert. De recherche die een gunstige indruk van haar betrouwbaarheid had, geloofde haar en schreef het bezit ervan inderdaad toe aan Mussert. In de zeven kisten zaten een 179-delig antiek Amstel Loosdrecht servies met daarnaast Chinees porselein.²⁰ De herkomst van het porselein was schrijnend.

Het porselein hoorde tot de inboedel van de grote villa De Breul in Zeist die tot 15 mei 1940 bewoond werd door Paul May en zijn vrouw, Rosine May-Fuld.²¹

Paul May was firmant van de bank Lippman, Rosenthal & Co zoals die vóór de overname door de Duitsers in Amsterdam bestond. Paul May en zijn vrouw hadden een grote kunstverzameling die nog werd overtroffen door die van broer Robert May, voorzitter van de Vereniging voor Oostaziatische Kunst, tot op heden de club waar de elite van verzamelaars en kenners van kunst uit Azië elkaar treft.

Paul May en zijn vrouw waren joods en erg bezorgd toen de oorlog uitbrak. Op 14 mei 1940 kon hun dochter Ellen met haar man Alexander von Marx en de drie kinderen vluchten naar Engeland. Een dag later pleegden Paul en Rosine May-Fuld zelfmoord. Hun nalatenschap viel in handen van de bezetter en die liet de boedel veilen door het veilinghuis Frederik Muller & Co. Dat gebeurde niet in één keer, maar in aantal veilingen door de jaren heen.

In oktober 1941 kwam het 179-delig servies onder de hamer. We weten niet wie het kocht. Maar we weten dat het 'Staatssecretariaat' van de NSB op de veiling van 18-21 juli 1944 bij Frederik Muller uit de boedel van de familie May voor à fl. 5.780.- twee kostbare stoelen kocht voor de Secretarie van Staat van de NSB in Den Haag. Dit zijn vermoedelijk de twee stoelen die in Helena's huis stonden en die Mussert naar Boymans bracht.

Rest de vraag waarom Mussert zijn tapijt op Helena's naam zette en waarom hij zijn porselein in haar kluis bewaarde, en vermoedelijk ook de twee kostbare stoelen uit de boedel van de familie May daar parkeerde.

Na de bezetting schreef hij in het Huis van Bewaring een financieel overzicht voor Rie. Hij had vele kostbaarheden gekocht voor 'een ontvangsthuis,' zo meldde hij haar. De voorwerpen hadden oorspronkelijk hun plaats gevonden in een pand aan de Haagse Adriaan Goekooplaan 3, een huis dat in de gevarenzone was komen te liggen en ontruimd moest worden. Na de ontruiming had hij alles van waarde naar Helena laten overbrengen en het haar geschonken. En niemand mocht daaraan komen: 'Ik reken erop dat mijn wensch geëerbiedigd wordt, dat niemand probeert daaraan te tornen.'²² Wij weten nu dat Helena het grote tapijt

en het kostbare servies helemaal niet als geschenken zag, maar zei dat ze Musserts eigendom waren. Maar aan Rie droeg hij op er voor te zorgen dat die voorwerpen bij Helena, en dus Marietje zouden blijven. Hij was met Rie in gemeenschap van goederen getrouwd en Rie wist van de verhouding met niet Marietje en was daar verdrietig over. En nu moest zij dus waken dat niemand Marietje en haar moeder te kort zou doen. Tact was niet Musserts beste eigenschap.

Wat de rol van Helena in dit alles betreft: zij moet wel medeplichtige aan Musserts verhouding met haar dochter zijn geweest. Ze deed niet alleen zaken met hem (lening en hypotheek), ze bewaarde ook zijn kostbaarheden (het porselein) en verborg zijn brandkast. En ze had een bankrekening met daarbij een subrekening Muss. waar neef Ad een aantal effecten op had laten boeken. Ook hier ging het om een fiks bedrag - in 1954 werd de waarde geschat op fl. 51.000. De aandelen die in de brandkast gevonden werden, stemmen voor een deel overeen met wat op de sub-Muss. bankrekening van Helena stond. Het lijkt erop dat Mussert ze bij Helena onderbracht om ze buiten bereik van Rie te houden. Mocht het tot een scheiding komen, dan had hij zo een spaarpotje. Maar dat is een gissing. Ondertussen verwende hij Marietje met grote cadeaus.²³

Rie overigens werd niet verwaarloosd; hoewel beweerd is dat het echtpaar zo sobertjes leefde, zat het heel goed in de spullen. Een klein deel bracht Rie tijdens de oorlog onder in het Centraal Museum. Een ander deel bracht ze naar een mr. A.H. van Ravesteyn; daarbij ging het om het bestek, bijna fl.14.000 aan contanten en gouden en zilveren sieraden. Het meubilair van het echtpaar Mussert werd op meer dan fl. 35.000 getaxeed. Voorts was er de inhoud van vier koffers die bij de Crediet- en Effectenbank van Utrecht in bewaring waren gegeven. In de safeloketten van het echtpaar Mussert zat geld, goud en waardepapieren ter waarde van fl. 150.000. Het echtpaar bezat verder vijf woonhuizen, en drie drukkerijen.²⁴

Joods bezit, mr. A.J. van Vessem en veel leugens

Zo langzamerhand wordt het tijd ons af te vragen waar Mussert al dat geld en goud, roerend en onroerend goed en waardepapieren vandaan haalde. Om daar een inzicht in te krijgen, moeten we iets weten over Musserts huisadvocaat mr. A. J. van Vessem. Daarover eerst iets algemeen en dan een anekdote.

Van Vessem kende Mussert al uit de jaren 'twintig' en was diens advocaat. Tijdens de bezetting was hij Gemachtigde van den Leider voor Rechtskundige Aangelegenheden en daarmee de huisadvocaat van de NSB. Net als Mussert wist Van Vessem zich goed te presenteren. Poseerde Mussert graag als de argeloze, wat goedgegelovige en naïeve burgerman, Van Vessem deed zich met succes voor als de wat wereldvreemde jurist die boven het banale kwaad van alledag verheven was.²⁵ Zo poseerde hij ook in de zaak Mussert-van der Kaay, die bij zijn proces na de oorlog aan de orde kwam.

De zaak Mussert-van der Kaay ging om de aankoop van geroofd joods bezit. Mevrouw Theodora C.M. Mussert-van der Kaay was de weduwe van Ad Musserts oudere broer Jo, landmachtofficier en in de meidagen door zijn eigen mensen doodgeschoten op verdenking van landverraad. Dat landverraad sloeg nergens op. De weduwe maakte aanspraak op schadevergoeding.

Van Vessem regelde die vergoeding; mevrouw Mussert-van der Kaay was behalve Ad Musserts schoonzuster ook NSB-lid van 1934-1938 en daarna weer van vanaf september 1940. Van Vessem sleepte er bij het Rijk fl. 35.000 voor haar uit. Toen het geld er was, moest het belegd worden. De keus viel op onroerend goed. Mevrouw Mussert-van der Kaay klopte bij Van Vessem aan om raad. Na de oorlog, toen beide erover verhoord werden, verschilden Van Vessem en mevrouw Mussert-van der Kaay zogenaamd van mening over hoe ver Van Vessem gegaan was. Zelf zei Van Vessem dat hij mevrouw slechts enkele makelaars had aangeraden en pas bij de koop van het gekozen onroerend goed ten kantore van de notaris had gemerkt dat mevrouw 'jodenpanden' aan het

kopen was. Mevrouw Mussert-van der Kaay vertelde het iets anders. Zij zei dat Van Vessem haar enkele adressen van huizen had opgegeven ‘die ik maar eens moest gaan bekijken.’ Haar keus viel op twee huizen van Gosschalk, een verjaagde jood in de Amersfoortse Memlinghstraat. Zij kocht ze, en Van Vessem en zij gaven na de oorlog wel toe geweten te hebben dat het ‘jodenhuizen’ waren, maar dat was *last minute*, toen er niets meer aan te doen was - een excuus dat we bij Van Vessem nog eens tegenkomen.²⁶

In werkelijkheid was het heel anders gegaan. Wij kunnen dat nu achterhalen, omdat er overzicht is van de archieven betreffende de NSB-ers; dat overzicht had de recherche in de eerste jaren na de oorlog natuurlijk niet. Dossiers lagen nog bij de lokale researcheteams en een deel van de informatie zal nog bij lange na niet geïnventariseerd zijn geweest toen de verdachten verhoord en gevonnisist werden. Maar met onze kennis van nu kunnen we vaststellen dat zowel Van Vessem als mevrouw Mussert-van der Kaay welbewust panden van joden kochten. Er is een stapel brieven van Van Vessem aan de makelaar van mevrouw Mussert, aan mevrouw Mussert zelf, en aan de ANBO; die brieven gaan expliciet over jodenpanden en over joods en arisch bezit. Uitdrukkelijk wordt gezegd dat mevrouw via de ANBO geconfisqueerde huizen van joden wil kopen, en van de ‘jodenpanden’ worden straat, huisnummer en al genoemd. In het geval van mevrouw Mussert zegde de ANBO voor de koop toe het ‘jodenpand’ in de Memlinghstraat voor haar op te knappen. Het strafdossier van mevrouw Mussert-van der Kaay bevat bovendien een overzicht van alle bedragen die Van Vessem als zaakwaarnemer voor haar behuizing uitgaf of inde. Hij wist, net als zij, precies waar ze mee bezig waren; met profiteren van de roof van joods bezit.²⁷

Brutale Constance en wolfsangels op de muur

Ook Ad Mussert zelf belegde in huizen, zoals we al zagen. Met Van Vessem was Mussert betrokken bij de aankoop van Maliebaan 143. De Maliebaan, een fraaie allee in Utrecht, herbergde mensen van stand. Van Vessem woonde op nummer 143. Nummer 143 werd sinds de vroege jaren '30 bewoond door de familie Van Ginkel; tijdens de bezetting woonden vader en dochter er. Zoon van Ginkel, mr. Henri Corstiaan Louis, was gemeentesecretaris van Breukelen. Dochter Constance Antoinette, geboren in 1896, was 44 jaar toen de oorlog uitbrak en vrijwel meteen verslechterde haar verhouding met de burens, de Van Vessems. Men groette elkaar niet meer en mevrouw Van Vessem stak achter het raam de tong uit naar de buurvrouw. Want, zoals Van Vessem zei: 'de dochter dezer familie was zeer brutaal tegen ons.'

Wie op de gedachte kwam, dat het huis van de Van Ginkels maar beter aan Mussert verkocht kon worden, weten we niet. Volgens Stien Bilderbeek, de trouwe secretaresse van Mussert, was het van meet af aan de bedoeling het huis voor Van Vessem te kopen; dan had hij meer kantoorruimte. Volgens Van Vessem zelf kocht Mussert het huis voor het NSB-Rechtsfront, en kon hij het pas van Mussert huren nadat Mussert het had gekocht en het daarna niet sjiek genoeg achtte onder meer omdat de trein achter langs kwam. Dat is niet geloofwaardig. Mussert werkte al jaren op Maliebaan nummer 35, waar de trein ook achter langs kwam, en hij kende Van Vessem op nummer 143 goed en was ongetwijfeld talloze malen langs 143 gewandeld zodat hij wist wat hij kocht. In ieder geval: Mussert werd door Van Vessem in de zomer van 1941 op dit huis geattendeerd omdat Van Vessem in 1937 gehoord zou hebben dat zijn vijandin, de brutale Constance van Ginkel last had van de spoorbaan en wilde verhuizen. Mussert stuurde vervolgens de NSB - banleider à la suite' G.M. Verstegen die vaker dit soort klusjes deed, naar vader en dochter Van Ginkel. Verstegen lichtte er Van Vessem over in die zich dit later niet herinnerde - een verdachte hoeft de waarheid niet te spreken - en ging op dede Van Ginkels. Maar Constance van Ginkel wilde helemaal niet verkopen, en ze raadpleegde haar broer Henri die

ook tegen was; hun bejaarde vader woonde immers in het huis en die wilde niet weg. Verstegen echter bewerkte ze: ‘ ik heb hun toen echter aangeraden om het toch maar te verkopen, daar ik voorzag, dat anders de Duitschers het wel eens zouden kunnen vorderen. Ook deelde ik mede dat de N.S.B. het huis wel eens zou kunnen gaan bekladden.’ En een huis vol wolfsangels en hakenkruizen was natuurlijk niks voor de oude heer Van Ginkel. Verstegen overigens vond wat hij deed geen dreigen. Hij meende vriendelijk en correct op te treden en bezocht vader en dochter een keer of drie, vier. Na ieder bezoek, zei hij na de oorlog, bracht hij Van Vessem verslag uit.

De familie Van Ginkel bezweek tenslotte onder de druk: Mussert kocht het huis, de Van Ginkels gingen eruit; Van Vessem huurde het, en vestigde er de Afweerdienst, zoals zijn rechtskundig NSB-kantoor heette. Na de oorlog werd de zaak Van Vessem ten laste gelegd.²⁸

Het was ook Van Vessem die - we komen nu aan het grote geld - de aankoop voorbereidde van de drukkerij Bosch die de kern zou gaan uitmaken van Musserts vermogen. Want alles wat we tot nog toe behandelden was financieel gesproken *peanuts* vergeleken bij het geld dat omging in Musserts uitgeverijen en drukkerijen.

En nu de Nenasu

De bron van Ad Musserts welvaart was zijn eerste uitgeverij, de stichting *Nenasu* (Nederlandsche Nationaal-Socialistische Uitgeverij). Mussert richtte de *Nenasu* op in februari 1934 en dat tijdstip was niet toevallig.²⁹ Kort daarvoor, rond kerstmis 1933, werd bekend dat het lidmaatschap van de NSB voor ambtenaren verboden zou worden; voor beroepsmilitairen was dat in 1933 al het geval, net zoals sinds dat jaar het lidmaatschap van vele rechts- en links-extremistische partijen en verenigingen voor ambtenaren verboden was.³⁰

Toen het verbod bekend werd, was Ad Mussert hoofdingenieur van de Provinciale Waterstaat en hij koos voor de NSB, net als zijn rechterhand Cornelis van Geelkerken die op de Provinciale Griffie van Utrecht als commies werkte. Met hem had Mussert in 1931 de NSB opgericht en met hem dreigde hij nu brodeloos te raken. De oprichting van de *Nenasu*, die onder meer het NSB-weekblad *Volk en Vaderland* (in begin 1933 al verschijnend in een oplage van 8500) uitgaf, bood uitkomst. De stichting, met een gift van de leden à fl. 5000 opgericht, gaf beide een uitkering: Mussert verdiende bij de provincie f 7000 per jaar; Van Geelkerken de helft. Nu kreeg Van Geelkerken fl. 6000 per jaar, en Mussert na enige tijd fl. 9000 per jaar, een bedrag dat nog flink zou oplopen.³¹

Een van de drukkers die voor de NSB werkte, was de Boekdrukkerij v/h L.H.Bosch en Zoon in Utrecht, een bedrijf dat aan de Oudegracht 172-176 huisde in een mooi, modern bakstenen pand. Tijdens de bezetting waren Arie van der Giessen en zijn zoon Adolf directeur. De aandeelhouders van Bosch waren eigenaar van het *Utrechts Provinciaal en Stedelijk Dagblad*, later het *Utrechts Dagblad* geheten.³² De aandelen Bosch (maatschappelijk kapitaal in 1936 fl.425.000) stonden op naam van dat dagblad. Bosch drukte behalve de eigen krant het NSB-weekblad *Volk en Vaderland* dat januari 1933 voor het eerst verscheen.

De heren Van der Giessen zagen in de magere jaren dertig de aanwas van de NSB stijgen. Het verkiezingssucces van 1935 bracht hen op de gedachte ‘een groote uitbreiding’ van het bedrijf te realiseren om zo de NSB beter te kunnen bedienen. Maar Justitie kwam tussenbeide. Die verzegelde de VOMAG-rotatiepers, die voornamelijk Duits bezit was, en door Bosch voor de NSB gebruikt werd. Justitie deed die verzegeling teniet op voorwaarde dat Bosch *Volk en Vaderland* niet meer zou drukken. Het succes van 1935 prikkelde ook Mussert tot nieuwe activiteiten; hij vatte in 1936 het plan op naast het weekblad

Volk en Vaderland ook *Het Nationale Dagblad* uit te brengen dat hij onderbracht in een nieuwe uitgeverij, De Nationale Pers, waar hij weer de enige bestuurder van was. Maar wie moest dat dagblad gaan drukken?

Mussert was niet zo bang voor Justitie als de heren Van der Giessen en kocht van de drukker C. Chevalier in Leiden een stilliggend bedrijf met firmanaam en bedrijfsruimte; Chevalier zelf had persen en aanverwanten te koop. Het geheel werd met fl.40.000 gulden steun van de *Nenasu* - Mussert zelf - gekocht en ging NV v/h. L. van Nifterik Hzn heten.³³ Er is onzekerheid over het aantal aandelen dat Mussert had, maar volgens een na – oorlogs accountantsrapport bezat hij ze vrijwel alle vijftig: twee waren uitgegeven aan andere NSB-ers.

Van legaal naar crimineel

Tot zover was alles legaal. Toen de zaken eenmaal liepen, trok Mussert, zoals hij zelf zei, ‘privé-inkomsten (...) ten bedrage van enkele tienduizenden per jaar’ uit de winst van zijn stichtingen en bedrijf.³⁴ In 1941 zou Mussert volgens de fiscus uit *Nenasu* en Nationale Pers maar liefst fl.170.000 aan uitkeringen hebben gekregen, dan wel genomen.³⁵ Maar het duurde even voor het zover was. *Het Nationale Dagblad* was niet meteen een succes - daar moest zeker in het begin geld bij. Dat zinde Mussert helemaal niet.³⁶ Het ging inderdaad ook om flinke bedragen: gelukkig zijn er vele accountantsrapporten van Musserts bedrijven bewaard gebleven. Op de balans voor 1939 staan de activa van *Het Nationale Dagblad*, van Van Nifterik en de *Nenasu* samen op fl.152.807; de passiva komen op hetzelfde bedrag uit. Het verliessaldo zou per 31 maart 1939 ruim fl. 35.000 bedragen hebben. Opvallend is welke grote giften er van de leden kwamen: het saldo van het Bouwfonds Het Nationale Dagblad was over 1938 en 1939 maar liefst fl. 49.000 gulden; op zes mille na werd het bedrag geïnvesteerd in zetmachines, matrijzen, aflossingen, persen en een

smeltoven.³⁷ Of de gevers beseften dat ze bouwden aan Musserts eigen vermogen, is niet duidelijk. Misschien ook vonden ze, zoals in vele dictaturen, dat het geld de Leider toekwam. Naar buiten toe werd nooit over de groei van Musserts vermogen gesproken.³⁸

De *Nenasu* met daaraan verbonden de drukkerij Van Nifterik was uitgever en drukker van kranten, brochures, kinderboeken, romans, de bladen van vele subbewegingen van de NSB, en affiches.³⁹ Al voor 1940, schrijft E. Fraenkel-Verkade in haar voortreffelijke annotatie bij de correspondentie van mr. M.M. Rost van Tonningen, ‘maakte de *Nenasu* behoorlijk winsten (...) de gelden van het aanzienlijke reservefonds werden herhaaldelijk aangesproken voor de financiering van andere belangen van de Beweging (...). Na 1941 gingen de winsten met sprongen omhoog; tenslotte werden er enkele tonnen per jaar verdiend.’⁴⁰ Maar daarvoor was dan ook meer drukcapaciteit nodig. De NSB ging op jacht naar drukpersen.

Was de aankoop van Van Nifterik legaal geweest, wat volgde was dat geenszins. Maar Mussert wist zich gedekt door de bezetter en hij profiteerde er volop van. Rechtmatig of onrechtmatig, dat deed er niet meer toe. Het katholieke dagblad *De Maasbode* was het eerste slachtoffer.

De keus voor *De Maasbode* werd niet zomaar gemaakt. Allerlei correspondentie tussen met name top-NSB-ers als Van Vessem en Ir. W.L.Z. van der Vegte maakten gewag van allerlei bedrijven die overgenomen konden worden. In de top van de NSB werd gedacht aan de overname van de gelijkgeschakelde Arbeiderspers. Die overname werd door NSB-ers die bij de Arbeiderspers de scepter zwaaiden, afgewimpeld. Toen kwamen andere kandidaten aan bod: *De Telegraaf*, zou dat wat zijn? *Het Algemeen Handelsblad*? Of zou men eerst het Haagse dagblad *De Residentiebode* kopen,

inclusief de persen natuurlijk. Nee, die was te klein.⁴¹ Ook drukkerij Lumax die in Utrecht onder meer *De Volkskrant* drukte, werd genoemd. Maar die werd al snel door de bezetter zelf leeg geroofd. De trots van het bedrijf, een prachtige rotatiepers, verdween naar Duitsland. Een aantal machines werden aan de NSB-drukkerijen verkocht.⁴² Boekdrukkerij Van Boekhoven in Utrecht dat NSB-gezind was, kwam ook even in aanmerking, maar er waren teveel praktische bezwaren.⁴³

En toen was *De Maasbode* aan de beurt. Het verhaal over de overval op *De Maasbode* door de bezetter samen met de NSB gepleegd, is door Hans Vermeulen voortreffelijk beschreven in zijn boek over *De Maasbode, de geschiedenis van 'DE beste courant van Nederland.'* Hier wordt het samengevat.

De eerste stap naar de overname was het verschijningsverbod van De Maasbode. Dat deed de aandelen kelderen, en maakte de persen vrij. De tweede stap van de bezetter was de aandeelhouders te dwingen aan de NSB te verkopen, voor een veel te lage prijs. Die prijs was fl.148 per aandeel, en met 998 aandelen werd dat fl.147.700; de bisschop van Haarlem had q.q. twee aandelen en wilde die niet afstaan. Dat liet de NSB maar zo. De aandelen kwamen op naam van Van Nifterik te staan, waarvan Mussert voor ruim 96% eigenaar was.

De derde stap was de oorlogsschadevergoedingen op te eisen waar De Maasbode recht op had vanwege de bombardementen en de onteigening van haar gebouw met grond.

Als De Maasbode nieuw zou gaan bouwen, had ze recht op fl. 880.000 oorlogsschadevergoeding. Daarvan was fl. 380.000 voor haar zwaar getroffen gebouw dat terwille van de wederopbouw gesloopt zou worden, en vervangen door iets moderns. Fl. 500.000 was voor de grond die ook ter wille van de wederopbouw onteigend was, maar vergoed zou worden. De vergoedingen waren bedoeld voor de wederopbouw van het bedrijf in Rotterdam zelf, en

nergens anders voor. De verhandelbaarheid was gering; het was niet de bedoeling dat met de claims gespeculeerd ging worden.

Mussert kon dus geen aanspraak maken op de oorlogsschadevergoedingen, want hij had geen wederopbouwplan voor een nieuw bedrijf in Rotterdam. Zijn rechterhand in dezen, Van der Vegte, wees daar ook op: 'Zooals u bekend zal zijn is het overdragen van de claim eigenlijk niet toelaatbaar,' schreef hij aan *Nenasu*-directeur C.E.W. Krediet die schielijk verklaarde dat dit allemaal geheel buiten hem om ging.⁴⁴ Maar de vergoedingen waren een zaak van het Ministerie van Financiën en daar zat als Algemeen Gemachtigde voor de Oorlogs- en Defensieschaden de NSB-er

F.L. Rambonnet. Die kende, ondanks andersluidende adviezen van zijn ambtenaren, ijskoud de gelden aan Mussert toe. Vermeulen beschrijft mooi welke capriolen er werden uitgehaald om de gelden naar Van Nifterik (dus Mussert) te sluizen. Het NSB-bedrijf NV Balo (Bijstand aan liquiderende ondernemingen) is daarbij van belang; het parkeerde en sluisde gelden door, tegen een courtage. De NV Balo komen we straks opnieuw tegen.

De overval op drukkerij Bosch

En zo kreeg Van Nifterik en dus Mussert bijna acht en een halve ton overheidsgeld in handen. Mussert betaalde er de aandelen en de schuldeisers van *De Maasbode* van en hield er persoonlijk fl. 88.000 aan over, contant aan hem betaald door zijn medewerker Ir. W.I.Z. van der Vegte. Het vermoeden bestaat dat hij er onroerend goed voor kocht. *De Maasbode* ging nu NV Nederlandsche Boekdrukkerij van 1941 heten. De belastingbetaler had het gefinancierd.⁴⁵

Nu had Mussert *De Maasbode*, met fraaie persen en al, maar was hij tevreden? Nee, natuurlijk. De NSB-kranten werden nu wel in Rotterdam gedrukt, maar men moest werken in een noodgebouw en er was voortdurend de dreiging van bombardementen. Dat beviel niet. Dus werd het plan gemaakt de

persen in Utrecht op te stellen, en overwogen werd de Utrechtse Boekdrukkerij Van Boekhoven in Utrecht ‘over te nemen’ en er een stuk aan te bouwen voor de Rotterdamse machines. Maar dat ging niet door. Lumax, een andere kandidaat, werd door de bezetter leeggeroofd en voor een ander doel bestemd.⁴⁶ Die viel dus ook af. Het oog viel nu (opnieuw, want Mussert had het bedrijf allang in het vizier) op drukkerij Bosch; daar kon huisvesting voor de persen worden aangebouwd. Het overbrengen van die persen van Rotterdam naar Utrecht was overigens geheel onrechtmatig. De gemeente Rotterdam had in ruil voor de al genoemde claim van fl. 380.000 het gebouw van *De Maasbode* met alle toebehoren onteigend. De persen waren nu dus eigendom van de gemeente, en de leidende NSB-ers begrepen heel goed dat ze ze alleen ‘wederrechtelijk’ naar Utrecht konden over brengen. De gemeenteambtenaren verzetten zich dan ook daartegen. Maar een handtekening van NSB-burgemeester F.E.Müller (Rotterdam) zorgde ervoor dat Mussert zijn persen kreeg.⁴⁷

Bij Bosch wilde Mussert toch wel iets subtieler te werk gaan dan bij *De Maasbode*.⁴⁸ Hij kende in Utrecht als voormalig ingenieur van de Provinciale Waterstaat veel mensen, en bij de gegoede burgerij en Rotary waar hij lid van was geweest, had hij toch ook een naam hoog te houden.⁴⁹ Maar toen hij eenmaal had besloten wat er gebeuren moest, was het al snel duidelijk dat er geen sjieke manier was om Boekdrukkerij v/h L.H. Bosch en Zoon in te lijven. Het kon alleen crimineel. En zo zette Mussert ook in. Want Bosch wilde niet.

De strijd om Bosch was al in 1940 begonnen, toen de heren Van Lier en S.J. Pit. commissarissen waren. In het vroege najaar van 1940 bracht mr. A.J. van Vessem een bezoek aan de directie van Bosch. Hij kwam vertellen dat Mussert zijn oog had laten vallen op het bedrijf, en het voor twee ton drukorders wilde geven als hij de helft van de aandelen plus één in zijn bezit kon krijgen.⁵⁰

Bosch wilde van geen overname weten, maar op 30 oktober kreeg het bedrijf toch een brief van Van Vessem (alleen het concept is bewaard) waarin om een lijst van de aandeelhouders werd gevraagd.⁵¹ De directie van Bosch weigerde. Van Vessem dreigde met een kort geding en de aandeelhouders die een overval vreesden, brachten hun aandelen onder in een nieuwe stichting, Het Administratiekantoor Midden-Nederland. Op 2 november 1940 was er een aandeelhoudersvergadering. Daar werd duidelijk dat Mussert aan Bosch acht dagen de tijd had gegeven hem de meerderheid van de aandelen te verkopen, 'en wanneer de vriendenhand niet geaccepteerd werd, de strijd tegen de vennootschap aangeboden zou worden.'

De twee joodse aandeelhouders/ commissarissen stapten tijdens deze vergadering op – niemand kon dan later zeggen dat Bosch een joods bedrijf was. De éne van hen was de joodse mr. W.A.P. van Lier, een confrère van Van Vessem. De andere was ook een Van Lier, mr. A.J.S.; hij was directeur van de Utrechtse Hypotheek Bank. 'Ten einde den heer Mussert elken kans te ontnemen dezen strijd te winnen, meenen de beide heeren Van Lier dat het belang der vennootschap vereischt, in verband met de huidige omstandigheden, dat beiden ontslag nemen als commissaris der vennootschap,' zeggen de notulen.⁵² En inderdaad, de strijd luwde, voor een poosje.

In maart 1941, toen de Van Liers hun aandelen als 'vijandelijk vermogen' - joden waren vijanden - hadden moeten inleveren bij de bezetter, kocht Van Vessem ze in opdracht van zijn chef, Mussert, tegen iets meer dan dertig %.⁵³ Verkoper was de roofbank Liro, die via een tussenpersoon handelde. Volgens Van Vessem beseftte hij niet, tot de koop praktisch al gesloten was, dat het om joods geroofd bezit ging. Wij hebben bij de aankoop van de panden door Mussert- van der Kaay gezien hoe van Vessem kon liegen als het om joods bezit ging. We zouden dom zijn als we hem nu geloofden.

Van april 1941 tot februari 1942 kon Bosch redelijk rustig doorwerken. Maar begin 1942 legde de *Rüstungsinspektion*, die zijn oog liet vallen op menig interessant machinepark in Nederland, beslag op Bosch. Bosch reageerde door aan de NSB een tijdelijke medewerking toe te zeggen bij het drukken van NSB-publicaties. Maar dat hielp niet. Per 1 maart 1942 werd het *Utrechts Dagblad* verboden, waardoor de aandelen die, zoals gezegd, de naam droegen van het *Utrechtsch Provinciaal en Stedelijk Dagblad*, in waarde daalden. Dat Mussert daar rechtstreeks met de bezetter over had overlegd, is niet te bewijzen. Volgens Van der Vegte was Van Vessem de manipulator.

Toch ging Bosch nog niet overstag. Op 2 april 1942 schreef Van Vessem - hij was nu immers ook aandeelhouder - een brief aan alle aandeelhouders waarin hij de verkoop aan de NSB bepleitte. Hij schreef dat Bosch nu toch in de achternamiddag was, al jaren geen dividend uitkeerde, en bood namens de NSB aankoop tegen 100 % aan. De directie van Bosch adviseerde de aandeelhouders, die tot 15 mei de tijd kregen op dit bod in te gaan, nee te zeggen.⁵⁴ Ze zeiden nee. De gevolgen bleven niet uit.

Op 15 mei 1942 werden de president - commissaris T.J. Twijnstra en commissaris H.J. Simonis gearresteerd; de Van der Giessens doken onder na een tip van de politie in De Bilt, maar kwamen op aandringen van de weer vrijgelaten Twijnstra boven water en werden gearresteerd. Op 16 mei 1941 schreef Van der Vegte, net als Van Vessem vertrouwensman van Mussert, aan Van Vessem dat de gang van zaken hem niet zinde. Hij had de bezetter gevraagd of het niet een beetje netter kon omdat de 'goede naam van den Leider hierbij in het geding' dreigde te komen. Hij vervolgde 'Ik ben bang dat alle krachtmaatregelen tegen genoemde heeren en eventueel ook tegen de dames Van der Giessen, den Leider later in de schoenen geschoven worden. Het is gelukkig tegen de dames van der Giessen niet zoo ver gekomen doch ik geloof dat het de zaak ten goede zou komen, als van verdere maatregelen werd afgezien.' Maar het kwaad was geschied.

Het bedrijf was het heft al uit handen genomen: de Duitsers hadden een zaakwaarnemer, een *Verwalter*, aangesteld; hij heette August Karll en kwam van de NV Balo, die we al kennen. Het einde van het liedje was de gedwongen verkoop aan de NSB.⁵⁵ De werknemers kwamen er beroerd af; een uitkering vanwege hun abrupt afgebroken posities zou 'niet misplaatst zijn', gaf drukkerij-directeur C.E.W. Krediet wel toe, maar omdat de financiële toestand van Musserts drukkerijen 'deplorabel' was, kregen de werknemers niets. "Mochten er onder de teleurgestelden zich lieden bevinden die zich zoo gemakkelijk laten afschepen en die hardnekkig op hun al dan niet vermeend recht blijven staan, dan kunnen wij, meen ik, altijd nog zien." Aldus het socialisme van de 'volksche' NSB, en dat in een jaar waarin, deplorabele toestand of niet, er ruim veertigduizend gulden van de winst naar het NSB-Reservefonds vloeide.⁵⁶

Het merendeel van de aandelen - 76 van de 85 - werden het bezit van Mussert. Dat wil zeggen: Van Nifterik kocht er 73 van de NV Balo die weer als doorsluizer naar Mussert optrad, en Van Nifterik was Mussert.

Mussert betaalde fl. 5000 per aandeel. Mussert kocht privé van Van Vessem tegen iets meer dan 30% de twee joodse aandelen van de heren Van Lier plus nog één resterend aandeel, alle drie als privé-bezit.⁵⁷ Mussert vond zichzelf royaal, met zijn fl.5.000 per aandeel.⁵⁸ Bosch dacht er heel anders over en legde een accountantsrapport over waaruit bleek - of moest blijken - dat ze veel meer waard waren.⁵⁹

Waar betaalde Mussert die aandelen van? De ruime drie ton die hij overhield uit de schadevergoeding voor het onteigende pand van *De Maasbode* in Rotterdam, zal hier goed van pas gekomen zijn.

Zomer 1942 was Bosch een NSB-onderneming geworden. Directie en commissarissen waren ontslagen, en Mussert zette er een aangetrouwd familielid in als procureur en waarnemend directeur. De drukkerij Van Nifterik werd een

lege BV en holding voor Bosch en NV Nederlandsche Boekdrukkerij van 1941. En alles was van Mussert, via Van Nifterik, op een paar aandelen na.

De fiscus heeft nakijken.

Met die persen uit Rotterdam liep het trouwens niet zo goed af. In de zomer van 1942 werd de bouwstop afgekondigd. Bosch had geen ruimte voor de persen, en er mocht nu nog alleen gebouwd worden als het om ‘kriegswichtige’ werken ging. *Volk en Vaderland* en *Het Nationale Dagblad* waren niet ‘kriegswichtig’ genoeg. De persen waren gedemonteerd, in Utrecht opgeslagen en stonden in de weg. Mussert verkocht ze door naar het buitenland, via Duitsland. Na de oorlog kwam ze voor bijna een half miljoen gulden (verlies) op de balans van de heropgerichte *Maasbode* te staan; de waarde ervan zou - volgens de advocaat van *De Maasbode* - meer dan driekwart miljoen gulden bedragen hebben.⁶⁰ Hadden de Duitsers gewonnen, dan was Mussert een vermogend man geweest. Dat hij een belastingschuld had van meer dan een half miljoen gulden, had hem dan vermoedelijk ook niet gedeerd. Na de oorlog gaf hij toe dat hij vóór de bezetting geen juiste belastingaangiften had gedaan uit angst dat zijn ‘betrekkelijke grooten welstand’ in de rode pers tegen de NSB zou worden gebruikt.⁶¹ Maar tijdens de bezetting, toen de rode pers verdwenen was, betaalde hij evenmin de belasting die hij verschuldigd was.

De Duitsers capituleerden in mei 1945. Rie, Helena en Marietje werden gearresteerd en verhoord. Ad Mussert werd op 7 mei 1946 geëxecuteerd. Een beetje te vroeg: hij had over zijn geldzaken niet veel willen loslaten, en waarschijnlijk had de recherche (nog) niet genoeg overzicht om stevig door te vragen.

Helena stierf vroeg in de jaren vijftig. Marietje weende niet lang om haar minnaar en trouwde.

Nadat alles afgewikkeld was, was er voor Rie die er ook goed van had geleefd, nauwelijks meer iets over. Alles was verbeurd verklaard en toen de voogdij over

haar bezittingen was opgeheven en alles dat onrechtmatig was verworven, was teruggegeven, restte haar niets dan een belastingschuld van nog twee ton.

---

¹ Inv.nr. 138860 Dossier Mussert in NA, Nederlandsch Beheer Instituut (NBI).

Inv.nr. 19412 Dossier Helena Mijnlieff-Verburg, in NA, CABR.

Inv.nr. 57320 Dossier J.A. Van Vessem, in NA, CABR.

Inv.nr.179917 Dossier A.J. van Vessem in NA, NBI.

Inv.nr. 71258 Dossier W.L.Z. van der Vegte, in NA, CABR.

Inv.nr. 179042 Dossier - Van der Vegte. In NA, NBI.

In de voetnoten wordt eenmaal het inv. nr. met naam van degene over wie het dossier gaat, genoemd; daarna alleen het inv.nr.

Het proces-Mussert (Amsterdam 1987) 194.

² G.Groeneveld, *Anton Mussert, nagelaten bekentenissen, verantwoording en celbrieven van de NSB-leider, bezorgd en ingeleid door* (Nijmegen 2005)29, 237-238.

³ NA, Nederlands Beheers Instituut (NBI), inv.nr.138860, dossier - Mussert.

J. Meyers, *Mussert, een politiek leven* (Soesterberg 2005)148,149. L. de Jong, *Het koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog, I* (Den Haag, 1969)278-290.

⁴ L. de Jong, *Het koninkrijk I* (Den Haag, 1969)278-290.

⁵ Mussert: Openingsartikel op 7.1.1933, in: *Volk en vaderland*, jrg.1, nr.1.

⁶ J. Homan van der Heide, *Mussert als ingenieur* (Utrecht 1944)

H.P.Ritter jr. *Over Mussert* (Utrecht 1934). Jan Meyers, *Mussert, een politiek leven* (Amsterdam 1984).

R. Havenaar, *Verrader voor het vaderland, een biografische schets van Anton Adriaan Mussert* (Den Haag 1978)

Meyers, *Mussert* 21-28.

Tessel Pollmann, 'Een brave fascist, de vroege jaren van Anton Mussert,' in: *Geschiedenismagazine*, nr.4, juni 2008.

H.W. van der Dunk, 'Mussert was geen landverrader,' in *NRC*, 17.11.2005. P.Romijn en D. Barnouw, 'Beeld Mussert behoeft geen revisie,' in *NRC*, 22.11.2005, I. Schöffers, Ingezonden brief, in *NRC*, 22.11.2005.

⁷ H.Vermeulen, *De Maashode, de bewogen geschiedenis van "DE beste courant van Nederland."* (Zwolle 1994) 286-287. NA, NBI, inv.nr.138860. Brief van B.R.Wesseling aan het NBI, 17.5.1946.

⁸ NA, NBI, inv.nr.138860.

⁹ 231-232. G. Groeneveld, *Anton Mussert*, 231-232.

¹⁰ J.Meyers, *Mussert*, 148

¹¹ B. van der Boom, *Den Haag in de Tweede Wereldoorlog* (Den Haag 1995) 109-115.

¹² NA, CABR, inv.nr.19412, dossier - H.Verburg-Mijnlieff, waarin PRA-dossier 2152A. Van Helena Mijnlieff bestaat geen NBI-dossier.

¹³ NA, CABR, 19142. Commissie advies voor vrijlating aan den Militairen Commissaris in de provincie Noord Holland, 26.10.1945. G. Groeneveld, *Anton Mussert*, 15-22.

¹⁴ NA, CABR, inv.nr.19412. Toelichting op de vermogensopstelling per 1 januari 1946 van H.Mijnlieff-Verburg. Daarin wordt het Haagse huis op fl.20.000 en het Naardense huis op fl.65.000 geschat.

Meyers, 148-150. 15-22. NA, NBI, inv.nr. 38660. Brief Ministerie van Financiën aan NBI, 6.7.1949. Rie Mussert-Witlam overleed op 3 april 1951.

¹⁵ Kwakzalverij.nl. Op deze site publiceerde de Vereniging tegen de kwakzalverij een korte biografie van Van der Upwich. *Het proces – Mussert*, 194

¹⁶ NA, NBI, 138860. Brief van mr. B.R.Wesseling aan NBI, 5.7.1947. *Het proces – Mussert*, 194. Na de oorlog heeft de weduwe Frank - Mogendorff het huis teruggekregen door bemiddeling van de Raad voor het Rechtsherstel. NA, Raad voor het Rechtsherstel, inv.nr. R 9099 en R 15039.

¹⁷ De Jong, *Het Koninkrijk, VI*, 554-571.

¹⁸ De Jong, *Het Koninkrijk, VI*, 554-571. NA, NBI, 138660. Inventaris van de boedel van Plein 1813, nummer 1.

¹⁹ Brief d.d. 8.07.2008 van drs. B. Mühren (conservator Kröller- Müller Museum) aan de auteur. Het tapijt kostte fl.1400.

NA, NBI, inv. nr.138860. Beheer/Kunstbezit A. A. Mussert aan Ontvanger der directe belastingen, 12/4/1950.

²⁰ NA, CABR, inv.nr.19412.

²¹ Archief Nederlandse Jezuïeten, Provinciaalsarchief inv.nr. 848, en Economaatsarchief, inv.nr.449.Na de bezetting kochten de Jezuïeten de villa voor fl.4000.000.

---

²² NIOD, inv.nr. 1204. Doc. I, map d, A.Mussert aan Rie Mussert-Witlam, getiteld 'Gegevens betreffende Vermogen,' ongedateerd.

²³ Zie noot 5, Toelichting op vermogensopstelling etc.

[WWW. Restitutiecommissie](#), advies RC 1.39; Advies inzake het verzoek tot teruggave vijf schilderijen uit voormalig bezit van de familie Von Marx-May.

Gemeente Archief Rotterdam (GAR) inv.nr. 523. Correspondentie betreffende de aan het museum tijdens de Tweede Wereldoorlog in bewaring gegeven kunstvoorwerpen, 1945-1945. Brief van museum Boymans aan beheerder van Musserts vermogen, mr. B. R. Wesseling 8.9.1945. Catalogus veiling Frederik Muller en Co. RKD te De Haag.

Na de oorlog werd het servies aan Ellen Von Marx - May teruggave. Zie NA, NBI, inv.nr. 138860. Groeneveld, *Anton Mussert*, 15-22. NA, CABR, 19412. Brief NBI Amsterdam aan NBI Den Haag, 25.3.1954. In deze brief wordt opgemerkt dat er 2 verschillende lijsten van de effecten van de sub. Muss. rekening zijn en zo is het ook. Meyers, *Mussert*, 150.

Over de vrees voor plundering, zie noot 19.

²⁴ Utrechts Archief (UA), 843, inv.nr. 304. Stukken betreffend tijdelijke bewaargevingen door particulieren aan het museum in verband met oorlogstoestand, 1940-1945. Hier komt niet op voor wat mevrouw Mussert-Witlam aangeleverd zou hebben; er is echter in het NBI-dossier 138860 van Mussert een lijstje van, opgemaakt door de antiquair-taxateur Van Benthem die alles samen schat op fl. 2.280. Voor de bezittingen van mevrouw Mussert, zie NA, NBI, inv.nr.138860 en bij dit artikel gevoegd staatje. NA, NBI, inv.nr.138860. Vijfde- en slotrapport i/z het beheer Erven Ir. A.A..Mussert. Brief van NBI aan mr. B. Wesseling d.d. 22.5.1946. C- en E bank, d.d.13.2.1946 aan Wesseling over het openbreken van de safeloketten van het echtpaar Mussert, NA, NBI, inv.nr. nr. 138860. Mr. B.R. Wesseling d.d. 5.7.1947 aan het NBI. De woonhuizen staan opgenoemd in het NA, NBI, inv.nr. 138860. Voor de safeloketten van de Crediet- en Effectenbank zie noot 19.

²⁵ Over Mussert, zie De Jong, *Het Koninkrijk*, I, 288. NA, CABR, inv.nr. 57320, dossier-Van Vessem. Brief van G.E. Langemeijer, 21.11.1950. Idem van Koos Vorrink. Langemeijer was in 1946 advocaat-generaal bij de Bijzondere Raad van Cassatie.

²⁶ NA, CABR, inv.nr. 57320. Verklaringen van Van Vessem en T.C.M. Mussert - van der Kaay.

²⁷ NA, CABR, inv.nr. 57320. Uitspraak van het Tribunaal voor het Arrondissement Utrecht, 5^e Kamer, 14,5.1948, p.4; sub a. NIOD, NSB-archieff, map 1430. NA,CABR, inv.nr. 54388, dossier -T.C.M. Mussert-van der Kaay. G.Aalders, *Roof, de ontvreemding van joods bezit tijdens de Tweede Wereldoorlog* (Den Haag 1999)145.

²⁸ NA, CABR, inv.nr. 57320. Getuigenverklaringen van Constance van Ginkel. Uitspraak van het tribunaal voor het Arrondissement Utrecht, vijfde kamer, in de zaak tegen Anton Johan van Vessem 18.5.1948. Uitspraak van het Tribunaal voor het Arrondissement Utrecht, eerste kamer, in de zaak tegen mr. Anton Johan van Vessem, 12 februari 1947. Daarin de getuigenverklaringen betreffende de koop van Maliebaan 143. In ditzelfde dossier een proces-verbaal met de getuigenverklaringen van C.A en H.C.L. Van Ginkel, Christina Wilhelmina van Bilderbeek en G.M. Verstegen.

²⁹ E. Fraenkel-Verkade, *Correspondentie van mr. M.M. Rost van Tonningen, ingeleid en uitgegeven door E.Fraenkel-Verkade en A.J. van der Leeuw*, I (Den Haag 1967) 57. Fraenkel-Verkade zaait enige verwarring over wie de Nenasu oprichtte; ze noemt de stichting enerzijds Musserts eigendom, anderzijds noemt ze Van Geelkerken deelgenoot. NIOD, NSB-archieff, map 1274-1275. Oprichtingsakte van de Nenasu (kopie gemaakt door de Politiek Recherche) - volgens deze akte in kopie was Mussert de enige oprichter. Van Geelkerken die wel een inkomen uit de Nenasu genoot, wordt in de akte niet genoemd.

³⁰ UA, Archief Prov. Staten van Utrecht, inv.nr.131.

³¹ Fraenkel-Verkade, *Correspondentie*, 45. Van den Boom, *Kees van Geelkerken*, 24. NIOD, NSB-archieff, map 1275. Schrift met opgave van salarissen door de Nenasu betaald van 1940 - oktober 1943. De bedragen zijn dan nog steeds fl. 9000 en fl.6000. In 1941 krijgen ze er eenmalig fl.1250 bij.

³² NIOD, NSB-archieff, inv.nr. 1431. Voor de teruggave van Bosch na de bezetting:NA, Raad voor het Rechtsherstel, R. 4832.

³³ Fraenkel-Verkade, *Correspondentie*, 44. NIOD, NSB-archieff, inv.nr.1435. Chevalier kon om juridische redenen niet verkopen aan een Stichting; de koper werd omgevormd tot een N.V. die simpelweg De N.V. werd geheten.

³⁴ NIOD, NSB-archieff, Doc I, 1382, dossier - A.C. van Ravesteijn-Penning.

³⁵ NA, NBI, inv.nr.138860.Brief d.d 28.07.1947 van B.R.Wesseling aan NBI Utrecht.

³⁶ Fraenkel-Verkade, *Correspondentie*, 45.

³⁷ NIOD, NSB-archieff, inv.nr. 1696. Overzicht Bouwfonds en Gecombineerde balans der drie bedrijven per 31 maart 1939 te Leiden. Zie ook inv.nr.s. 680, 681, 682, 688. In deze accountantsrapporten is sprake van een vestzak-broekzakspel tussen de stichting Nenasu, Nationale Dagblad (Nationale Pers), Boekdrukkerij

---

1941(Maasbode), drukkerij Bosch, drukkerij Van Nifterik (later NV Nenasu). Over 1942 komt men fiscaal uit op een verlies van fl. 48110, maar dan is er al 41000 naar het Reservefonds weggesluisd.

³⁸ Idem

Tessel Pollmann, 'De vroege jaren van Anton Mussert,' in: *Geschiedenismagazine*, nr.4, jrg.43.

³⁹ Bladen die de Nenasu uitgaf naast *Volk en Vaderland* waren onder meer *Arbeidsfront*, *Volk in nood*, *De Ploeger*, *Nieuw Nederland*, *Ontwakend Volk* en *De Nationaal--Socialistische Vrouw*, *De Landpost*, *De Wolfsangel* en *Vorming*.

⁴⁰ Fraenkel-Verkade, *Correspondentie*, 45. NIOD, NSB-archief, inv.nr. 680, geeft een overzicht van de winst van de Nenasu op 31 juli 1941. Die bedroeg toen fl. 120.702. Daarvan ging 65.900 naar het reservefonds; fl. 800 werd opzijgezet voor de belastingen. Mussert heeft in dat jaar 170.000 gulden er voor zichzelf uitgehaald, zie noot 37. NIOD, NSB-archief, inv.nr. 1411-13. Brief van Van Vessem aan Van der Vegte, d.d. 10.10.1941, waarin wordt aangekondigd dat de drukkerij Van Nifterik tot de NV Nenasu wordt omgevormd, wat blijkt uit een brief d.d. 4.11.1941, van Van der Vegte aan H. J. Kerkmeester, ook gebeurd schijnt te zijn.

⁴¹ Fraenkel, *Correspondentie*, 116-117, 544. NIOD, NSB-archief, inv.nr. 1411-1413. Brief 7.6.1941 van Van der Vegte aan Pressereferent Janke 7.6.1941

⁴² B. van Santen, *Lumax, de katholieke vakbondsdrukkerij in Utrecht* (Utrecht 2005) 54-55. NA, CABR, inv.nr.71528, dossier-Van der Vegte. NA, NBI, inv.nr. 179042.

⁴³ NIOD, NSB-archief, inv.nr. 1411-1413. Brief van J. en W. Gerlings (van Boekhoven) aan Van der Vegte. Idem: brief d.d. 15.12.1941 van het R.K.Werkliedenverbond aan NV Van Nifertik

⁴⁴ NIOD, NSB-archief, inv.nr.1431. Brief. d.d. 22.8.1942 van der Vegte aan Krediet. Brief d.d.19.8.1942, Krediet aan Van der Vegte.

⁴⁵ H.Vermeulen, *De Maasbode, de bewogen geschiedenis van "de beste courant van Nederland."* (Zwolle 1994) 262-275. E. Roelofs, *De frustratie van een droom, de wederopbouw van Rotterdam 1940-1950* (Rotterdam, 1989) 97-98. H.T.Siraa, Typoscript van *Een miljoen nieuwe woningen, de rol van de rijksoverheid bij wederopbouw, volkshuisvesting, bouwnijverheid en ruimtelijke ordening (1940-1963)* (Den Haag 1989) 18-26. Bibliotheek van de RACM, Zeist. Over het slechte geweten van de NSB betreffende de claims, zie NIOD, NSB-archief, inv.nr. 1415. Brief van C.E.W.Krediet aan Van der Vegte, 19.8.1942. Zie over het verbod van De Maasbode: J. de Valk en A.C.M.Kappelhof, *Dagboeken van P.J.M.Aalberse, 1902-1047* (Den Haag 2006) 778-780.

⁴⁶ NIOD, NSB-archief, map 1431. Brief d.d. 8.4.1942 van de beide directeuren Van der Giessen en de commissarissen Twijnstra en Simonis aan de aandeelhouders.

⁴⁷ NIOD, NSB-archief, inv.nr. 1415. C.E.W.Krediet aan Van der Vegte. Brief d.d. 10.7.1942 van W.C.Küppers, gemeenteambtenaar, aan Van Nifterik. Vermeulen, *De Maasbode*, 274-275.

⁴⁸ Volgens het document genoemd in noot 19 schrijft Mussert dat hij 'gedwongen werd' Bosch te kopen om te voorkomen dat de Duitsers het zouden liquideren. 'Daardoor is het behouden gebleven. Mr. van Vessem heeft dit geregeld.'

⁴⁹ NA, CABR, inv.nr.71258. Brief d.d. 14.3.1942 van Van der Vegte aan General-kommissar Schmidt. NIOD, NSB-archief, inv.nr. 1413, Van der Vegte aan Van Vessem.,

⁵⁰ NIOD, NSB-archief, inv.nr. 1431. Verslag Vergadering van Commissarissen van Bosch, 2.11.1940.

⁵¹ Archief Bosch (Rotosmeets,Utrecht) Conceptbrief van Bosch aan van Vessem.

⁵² NIOD, NSB - archief, inv.nr.1491. Notulen vergaderingen der Commissarissen, 2.11.1940. NA,CABR, inv.nr.71528. NA,CABR, inv.nr.57320. Proces-verbaal.

⁵³ NA,CABR, inv.nr. 57320. Proces-verbaal der openbare zitting van het tribunaal voor het Arr. Utrecht, 25.1.1947, ad.2c. NA, CABR, inv.nr.71528. NA, NBI, inv.nr.179042. Getuigenverklaring van Adolf van der Giessen, 8.6.1948.

⁵⁴ NIOD, NSB-archief, map 1491. NA, CABR, inv.nr.71528. NA, NBI, inv.nr. 179042 Getuigenverklaring van A. van der Giessen, 8.6.1941.

⁵⁵ Getuigenverklaring A. van der Giessen.

⁵⁶ NIOD, NSB-archief, inv.nr 1411-1413. Brief van C.E.W.Krediet aan van der Vegte. Zie ook noot 32.

⁵⁷ NA, CABR. 57320. Getuigenverklaring van Adolf van der Giessen

NA, NBI, inv.nr. 138860. Mr. B.R.Wesseling, beheerder van Musserts verbeurd verklaard vermogen, d.d. 20.4.1948 aan het NBI. Een brief van het NBI aan Wesseling d.d. 25.3.1948. Ditzelfde dossier spreekt van een aandeel dat Van Vessem behouden zou hebben; de brief van Wesseling van 20.4.1948 spreekt dit tegen.

⁵⁸ NA, NBI, inv.nr.138860, Inhoud brandkast

⁵⁹ Archief Rotosmeets (Bosch). De directie van Bosch aan August Karll, commissaris-bestuurder der N.V.Drukkerij v/h L.E.Bosch & Zoon, 19.5.1942.

⁶⁰ NBI, inv.nr. 138860. Brief van F.M.Cavadino aan Wesseling, 23.12.1947.

⁶¹ Zie noot 19.

Voor de belastingsschuld: NA, NBI, inv.nr. 138860.

Vermogen Mussert

Dit staatje geeft een overzicht van Musserts vermogen, voorzover dat bekend is. Denkbaar is dat Mussert geld en goederen en aandelen verborgen heeft die niet gevonden zijn.

Basis voor dit staatje zijn de rapporten die de beheerder van Musserts vermogen maakte en liet na de bezetting. Daarbij komen andere gegevens alle uit afkomstig uit het NA, NBI-dossier , inv.nr.138860 en uit het NA,CABR-dossier van H. Mijnlief-Verburg. Allerlei kleine bedragen zoals 155 RM zijn weggelaten. Verder zijn de bedragen afgerond.

Van belang is de peildatum: door verkoop, optreden van de fiscus, en teruggaven aan benadeelden etc. daalde het vermogen natuurlijk. Door rente op rente kwam er ook weer wat bij,maar niet veel.

Geprobeerd is hier de oudste gegevens, d.w.z. die het kortst na de 5 mei 1945 zijn vastgelegd, te volgen.

Maar wat betreft de drukkerijen zou dit een onwerkelijk beeld geven,aangezien de waarde ervan na de bezetting erg fluctueerde; hier geeft de aanschafprijs een betere indicatie van Mussert bezit tijdens de bezetting.

Baar geld

FL. 46.000,00

Fl 16.000 (mevrouw Mussert) Dit kan hetzelfde geld als de fl.14.000 die door mevrouw in beheer werd gegeven aan Mr. A.H. van Ravesteijn, maar zeker is dat niet. Hier is dat bedrag niet apart bijgeteld.

Geïnvesteerd in het huis van Helena Mijnlief

Fl 65.000.

Huizen

Prins Bernhardlaan 4 (woonhuis Mussert)
Jan Willem brouwersplein 11, Amsterdam.
Kapelweg 19, Den Haag.
Maliebaan 143,Utrecht
Utrechtsestraatweg 90, Zeist.

Tesamen, onbelaste waarde fl. 74..000 (1947)

Roerende goederen

Meubilaire goederen fl.35.000

1 Perzisch tapijt a fl.5.000

Briljanten hanger met platina collier a fl.5000

400 gram goud

Goederen door mevrouw Mussert naar het Centraal Museum (?) gebracht: fl.2.300

In beheer genomen van mevrouw Mussert:

Paarlsnoer, cornalijnen halsnoer, gouden ketting, zilveren halsketting met clips, hanger met opalen steen, zilveren hanger, antieke gouden gouden ring, diamanten ring, Indische broche, gouden broche met cameo, zilveren beursjes, 10 japonnen en andere kleding.

Gebracht bij van Ravesteijn door mevrouw Mussert:

43 gouden en zilveren voorwerpen (lepels, doosjes, sieraden, bokaal, suikerstrooier enz.)

Acht kledingstukken door Mussert in bewaring gegeven bij de firma Jörg te Utrecht.

4 koffers met inhoud (?) afgegeven bij de Crediet- en Effectenbank, Utrecht

Aandelen

Bosch; fl 380.000 (1942)

Van Nifterik fl 38.000.

Aandelen de Maasbode fl.148.000 nominaal.

2 certificaten van fl.1000, NWS.

Allerlei aandelen en obligaties

45.000

Lijfrente voor mevrouw Mussert a fl. 1000.

Aandelen in de brandkast 51.400

Tesamen komen we uit op

897, 799

Het goud, de siervoorwerpen , kleding en bestek zijn niet gekwantificeerd, en dus ook niet meegerekend. Of de inhoud van de vier koffers bij de C – en E- bank meegerekend is door de beheerder, is onduidelijk.